

Aydan Ədalət qızı Vəzirova
Bakı Musiqi Akademiyası
Dissertant
e-mail: aydan81@mail.ru

ƏDALƏT VƏZİROVUN İNTERPRETASIYASINDA MUĞAMLARIN TƏFSİR XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə: Təqdim olunan məqalə Ədalət Vəzirovun interpretasiyasında muğamlarımızın ifaçılıq xüsusiyyətlərinin araşdırılmasına həsr olunmuşdur. Azərbaycanda şifahi professional musiqinin formalaşmasında instrumental ifaçıların rolu böyük olub, onların sayəsində muğamlarımız bütün dünyada tanınmış və sevilmişdir. Belə ifaçılardan biri də Ədalət Vəzirovdur. Ədalət Vəzirov muğamlarımızı peşəkarlıqla təfsir edərək, gələcək nəsillərimizə çatdırmağa nail olmuşdur. Baxmayaraq ki, ifaçı bu gün aramızda yoxdur, bununla belə onun muğam ifaçılığı daima sevilir, seçilir və tədris prosesində ifaları dinlənir.

Açar sözlər: muğam, Ədalət Vəzirov, interpretasiya, təfsir, kamança, instrumental ifaçılıq.

Muğam əsrlər boyu xalqımızın genetik kodunu, şərq fəlsəfəsini, duyumunu ifadə edərək, misilsiz bir musiqi məbədi yarada bildi. Musiqi mədəniyyəti inkişaf etdikcə isə yeni forma və janrlar meydana gəlmişdir. Görkəmli ustadlarımız muğamlarımızı vokal və instrumental şəkildə yüksək səviyyədə təmsil və təbliğ etmişlər. Belə ifaçılardan biri də Ədalət Vəzirovdur. Mahir kaman ustası Ədalət Vəzirov Azərbaycan muğamlarını özünəməxsus şəkildə təfsir etmişdir. Onun böyük zövqlə interpretasiya etdiyi muğamlardan biri də “Şüştər” muğamı idi. Azərbaycan xalqının ruhunu ifadə edən və hər zaman sevilərək ifa olunan muğamlardan biri də Şüştər muğamıdır. Professional musiqidə yeddi əsas muğamdan beşincisi sayılan “Şüştər” muğamı haqqında Üzeyir Hacıbəyli belə deyirdi: “Şüştər” dinləyicidə dərin kədər hissi oyadır”.

Ədalət Vəzirov bu muğamı ifa edərkən “Şüştər”in xarakterinə uyğun olaraq dramatik xüsusiyyətləri peşəkarlıqla ifadə edirdi. Elə sənətçilər var ki, “Şüştər” muğamını ifa edərkən nikbin əhval-ruhiyyəni əks etdirməyə çalışırlar. Lakin Ədalət Vəzirov bu muğamda nikbin xarakterlə yanaşı lirik xüsusiyyətləri də açmağa nail

olmuşdur. Onun ifasında səmimi lirikanın qəmli hissələrlə vəhdətini müşahidə edir və daha çox dramatizmin şahidi olur. Lakin bununla bərabər ifaçı “Şüştər” muğamının bəzi bölmələrini ruh yüksəkliyi ilə təfsir edirdi.

“Şüştər” muğamına daxil olan “Ovşarı”, “Heydəri”, “Mani” kimi hissələr hazırda müstəqil vokal-instrumental zərb-muğamı kimi ifa olunur. Fikrimizcə, “Şüştər” dəstgahına daxil olan “Osman Gərayi”, “Qara kürd” və “Keşişoğlu” kimi hissələr aşiq musiqi yaradıcılığından götürüldüyü üçün onlar aşiq yaradıcılığında geniş istifadə olunur.

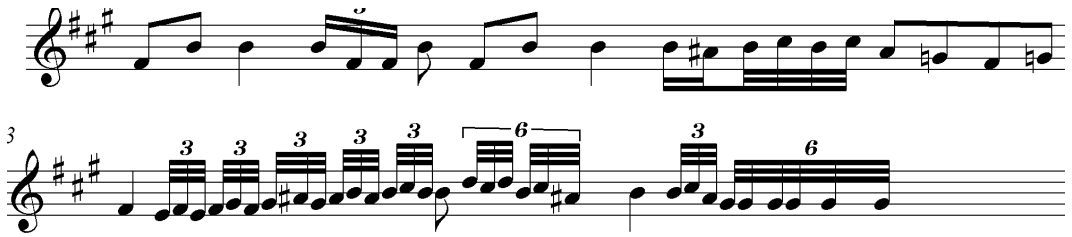
XX əsrin əvvəllərində “Hümayun” dəstgahındakı “Tərkib” şöbəsi “Şüştər”ə daxil olmuşdur və nəticədə “Şüştər” dəstgahının diapazonu zil registr hesabına genişlənərək dəstgaha dolğunluq gətirmişdir. Digər muğam dəstgahlarından fərqli olaraq “Şüştər” dəstgahında bəm registr yoxdur. Ədalət Vəzirov bu muğamı ifa edərkən orta diapazondan başlayaraq zilə keçirdi. “Şüştər” orta və zil tessituralı şöbə və guşələri özündə birləşdirir. “Şüştər” dəstgahına beş şöbə və guşə daxildir ki, bunlara da “Bərdaşt” (Əmiri), “Şüştər”, “Feli”, “Tərkib”, “Şüştərə ayaq” aiddir. Bildiyimiz kimi bütün muğam dəstgahları “Bərdaşt”la başlanır. “Şüştər”də isə “Bərdaşt” “Əmiri” ilə əvəz olunmuşdur. Ədalət Vəzirov “Şüştər”i “Əmiri” ilə başlayaraq, bu şöbəni çox təmtəraqlı, cazibədar, mərdlik əhval-ruhiyyəsi ilə təfsir edirdi:

İfaçı “Əmiri” şöbəsini təfsir edərkən, əsasən, arko və detaşə ştrixlərini tətbiq edirdi. Ədalət Vəzirov “Əmiri”ni kamançada olduqca parlaq, vurğulu, güclü bilək hərəkətləri ilə interpretasiya edirdi. “Bərdaşt”dan “Əmiri”, sonra “Mayeyi-Şüştər” şöbəsi gəlir ki, bu şöbə də digər muğam şöbələrində olduğu kimi dəstgahın təməlini təşkil edir. [8; s.66].

Ədalət Vəzirov “Əmiri”dən fərqli olaraq “Mayeyi-Şüştər” şöbəsinin melodiya-sını həzin və kövrək təfsir edirdi.

“Mayeyi-Şüştər”dən sonra gələn “Feli” şöbəsini Ədalət Vəzirov son dərəcə cazibəli bir tərzlə səsləndirirdi:

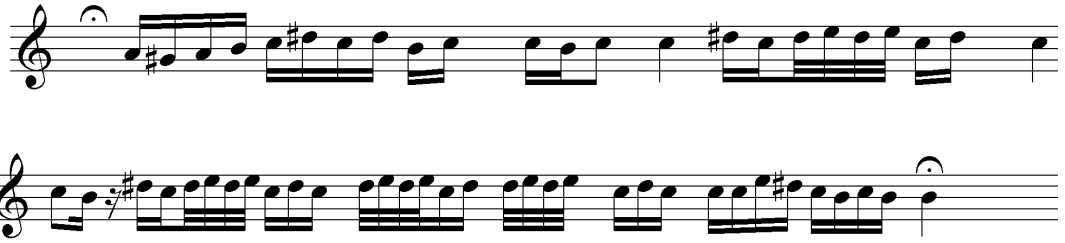
“Əmiri”dən fərqli olaraq “Feli”də detaşə və arko ştrixləri tətbiq olunmur. İfaçı “Tərkib” şöbəsində dərin lirizm və ehtiraslı hissləri peşəkarlıqla xarakterizə etməyə nail olmuşdur. Dəstgahın sonunda “Mayə”yə qayıdaraq klassik metoda əsaslanır, zildən orta registrə qədər gəlib çatır və “Mayə” pərdəsinə qədər gəzişərək “Şüştərə ayaq” ilə sakit formada dəstgahı tamamlayır:

Başqa muğam dəstgahlarına nisbətən “Şüştər” dəstgahında və onun şöbələrində təsnif və rəng cüzidir. “Şüştər” dəstgahının kiçik həcmli olması, onun az oxunub-çalınması bu dəstgahda təsnif və rənglərin də az miqdarda olmasına gətirib çıxarmışdır.

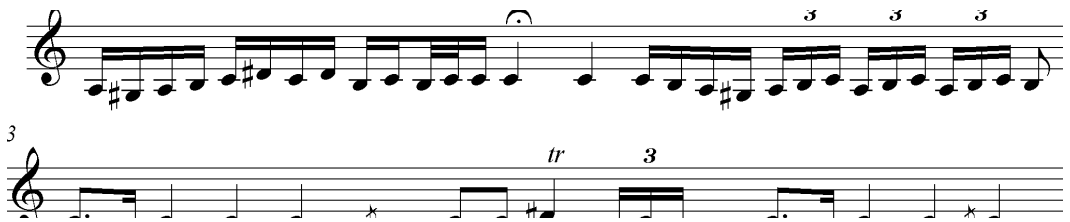
Azərbaycan muğamlarından hər biri özünəməxsus bədii-emosional məzmunu və təsir imkanlarına malikdir. Muğamların daşdığı bədii-emosional yaşantılar onların bədii-estetik konsepsiyasını təşkil edir. “Şüştər” muğamına emosional cəhətdən yaxın olan muğamlardan biri “Hümayun” muğamıdır. Ədalət Vəzirov “Hümayun” muğamını qəmli, kədərli və emosional tərzlə səsləndirirdi. Dahi bəstəkar və musiqişünas-alim Üzeyir Hacıbəyli “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” kitabında muğamları bədii-ruhi təsir cəhətdən belə səciyyələndirmişdir: “Bədii-ruhi təsir baxımından “Hümayun” daha dərin bir kədər hissi oyadır” [2; s.16].

Humayun məqamının 5 istinad pilləsi olub, ikinci pillə – mayə (Humayun); üçüncü və dördüncü pillələr – xarakter ton; altıncı pillə – şüştər; yeddinci pillə – tərkibdir. Bütün muğamlarda və məqamlarda olduğu kimi, Humayun məqamı da özünəməxsus və fərqli kadensiyaya (ayaq) malikdir. 1925-ci ildə Ü.Hacıbəylinin tərtib etdiyi proqramda “Hümayun” yeddi şöbə və guşədən ibarət idi. Dəstgah “Hümayun”, “Feli”, “Tərkib”, “Novruz-Rəvəndə”, “Məsnəvi”, “Üzzal”, “Hümayun” şöbələrindən ibarət olub, “Mayeyi-Hümayun” şöbəsilə başlayır:

Ədalət Vəzirov “Hümayun”u daha kədərli şəkildə ifa etsə də, muğama xas olan müdrik-fəlsəfi məzmunu açmağa nail olmuş və kədər hissi ilə yanaşı aşıqanə hiss-ləri də ifadə etmişdir.

“Mayeyi Hümayun” şöbəsi “Hümayun” dəstgahının ən böyük və mükəmməl şöbəsidir. Ədalət Vəzirov bu şöbəni həzin və olduqca mülayim şəkildə təfsir edərək dinləyicidə qəmgin hisslər yaratmağa müvəffəq olmuşdur:

“Hümayun” muğamının “Feli” şöbəsi “Şüştər”in “Feli” şöbəsinə çox oxşasa da, “ayaqları” fərqlidir. Ədalət Vəzirov “Şüştər” muğamının mayəsini xatırladan “Şüştər” şöbəsinə son dərəcədə lirik tərzdə ifa edərək dinləyicilərdə qəmgin hisslər yaratmağa nail olmuşdur.

Axıcı və ürəyə yatımlı melodiyası olan “Tərkib” iki muğam dəstgahının (“Şüştər” və “Hümayun”) mərkəzi şöbəsidir. “Tərkib”dən sonra “Bidad” (“Üzzal”) və “Kiçik məsnəvi” şöbələri ifa olunur.

Azərbaycanda şifahi professional musiqinin formalaşmasında instrumental ifaçıların rolu böyük olub, onların sayəsində muğamlarımız bütün dünyada tanınmış və sevilmişdir. Belə ifaçılardan biri də Ədalət Vəzirovdur. Ədalət Vəzirov muğamlarımızı peşəkarlıqla təfsir edərək, gələcək nəsillərimizə çatdırmağa nail olmuşdur. Baxmayaraq ki, ifaçı bu gün aramızda yoxdur, bununla belə onun muğam ifaçılığı daima sevilir, seçilir və tədris prosesində ifaları dinlənilir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Əsədullayev, A. Instrumental muğamlar. Bakı; Adiloğlu, -2009, -168 s.
2. Hacıbəyov, Ü. Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları. Bakı: Yazıçı, - 1986, - 154 s.
3. Hacıbəyov, Ü. Azərbaycan musiqi həyatına bir nəzər. Seçilmiş əsərləri. II c. Bakı: Azərbaycan SSR EA nəşriyyatı, - 1965, - s. 215-225.
4. İsmayılov, M.S. Azərbaycan xalq musiqisinin janrları. Bakı: İşıq, - 1984, - 100 s.
5. İsmayılov, M.S. Azərbaycan məqam və muğam nəzəriyyəsinə dair elmi-metodik öçerklər. Bakı: Elm, - 1991, - 120 s.
6. Məmmədov, N. Azərbaycan muğamları Çahargah və Humayun. Bakı: - 1962.
7. Zöhrabov, R. Azərbaycan muğamları. Bakı: Təhsil, - 2013, - 336 s.
8. Axundov, İ. Azərbaycan muğamları. Bakı: Mürtəcim, - 2015, - 96 səh.

Айдан Адалат кызы Вазирова ОСОБЕННОСТИ ТОЛКОВАНИЯ МУГАМОВ В ИНТЕРПРЕТАЦИИ АДАЛАТА ВАЗИРОВА

Резюме: Представленная статья посвящена изучению исполнительских особенностей наших мугамов в интерпретации Адалата Вазирова. Велика была роль инструментальных исполнителей в формировании профессиональной устной музыки в Азербайджане, благодаря чему наши мугамы известны и любимы во всем мире. Одним из таких исполнителей является Адалат Вазиров. Адалат Вазиров сумел передать нашим будущим поколениям профессиональную интерпретацию наших мугамов. Хотя его сегодня нет с нами, его мугамное исполнение всегда любят и слушают, а его выступления слушают в учебном процессе.

Ключевые слова: мугам, Адалат Вазиров, интерпретация, кяманча, инструментальное исполнение.

Aydan Adalat qizi Vazirova

**FEATURES OF MUGHAMS' INTERPRETATION IN THE
PERFORMANCE OF ADALAT VAZIROV**

Summary: The presented article is devoted to the study of the performance features of our mughams in Adalat Vazirov's interpretation. The role of instrumental performers in the formation of professional oral music in Azerbaijan was great, thanks to which our mughams are known and loved all over the world. One of such performers is Adalat Vazirov. Adalat Vazirov managed to pass on our future generations by interpreting our mughams professionally. Although the singer is no longer with us today, his mugam performance is always loved and listened to, and his performances are listened to in the teaching process.

Key words: mugham, Adalat Vazirov, interpretation, tafsir, kamancha, instrumental performance.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 11.03.2022

**Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor Kamilə Dadaş-zadə**